

ОБЛІК РЕЗУЛЬТАТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття має актуальний характер, оскільки перехід України до ринкового господарства супроводжується активізацією процесу іноземного інвестування. Для іноземного інвестора здійснення реальних інвестицій пов'язане з обґрунтуванням вибору інвестиційних проєктів, аналізом їх ефективності та організацією своєчасного обліку надходження інвестицій. Проблема обліку результатів інвестиційної діяльності підприємств в умовах ринкових перетворень економічних відносин в Україні залишається неповністю вирішеною.

В даній статті автори висвітлюють особливості обліку доходів і витрат, що виникають при здійсненні довгострокових та короткострокових інвестицій: дивідендів, процентів, премії, дисконту. Розглянуті доходи та витрати від участі в капіталі. Розкрито проблеми податкового обліку результатів інвестиційної діяльності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інвестиції, дивіденди, премії, дисконт, процент.

Фінансові інвестиції поєднані з певним ризиком, як недоотримання очікуваного доходу, так і втрати інвестованого капіталу. У той же час кваліфікований аналіз кон'юнктури ринку фінансових активів дозволяє оцінити надійність передбачуваних вкладень і вибрати оптимальний варіант.

Учасники інвестиційного ринку повинні орієнтуватись у різноманітності фінансових угод і правильно проводити фінансовий аналіз і відображення в бухгалтерському фінансовому обліку.

Активізація процесу іноземного інвестування в економіку України потребує застосування науково-обґрунтованих підходів і, насамперед, удосконалення моделі обліку іноземних інвестицій як складової частини системи обліку взагалі. Відставання рівня обліку від реальних потреб практики може поставити під загрозу становлення сучасного ефективного ринку капіталів, а значить стабілізацію і відродження економіки.

У зв'язку з переходом до ринкових відносин моделі і концепції обліку мають бути приведені до норм, що відповідають стандартам, прийнятим у світовій обліковій практиці. В сучасних умовах вивчення іноземних інвестицій і практичне освоєння опе-

рацій з ними, в тому числі облікових, має важливе значення. Саме тому ця тема є актуальною.

Проблемам удосконалення обліку іноземних фінансових інвестицій приділяють увагу багато вітчизняних авторів. Вагомий внесок у розв'язання проблем обліку іноземних фінансових інвестицій внесли Білуха М. Т., Голов С. Ф., Грабова Н. М., Єфіменко В. І., Кужельний М. В. Але на сьогоднішній день залишається багато невідповідностей у методиці обліку результатів інвестиційної діяльності підприємств з іноземними інвестиціями. Розв'язанню зазначених проблем присвячена робота А. А. Пересади «Управління інвестиційним процесом».

Проблеми обліку результатів інвестиційної діяльності підприємств з іноземними інвестиціями визначають актуальність даної теми дослідження.

Дана стаття присвячена проблемам обліку результатів інвестиційної діяльності підприємств. Поставлено завдання дослідити та розкрити особливості обліку прибутку від дострокових фінансових іноземних інвестицій, а саме:

1) порядок формування прибутку від використання іноземних інвестицій;

2) обліку фінансових результатів інвестиційної діяльності на підприємствах України.

Фінансові доходи і витрати є конкретним наслідком здійснення фінансових інвестицій: для інвестора — доходи від надання, а для емітента — втрати за користування інвестицією. Формою реалізації фінансових доходів і витрат є:

а) дивіденди — частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до їх участі у власному капіталі підприємства;

б) проценти — плата за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані підприємству (п. 4 П(С)БО 15 «Дохід»);

в) дисконт — перевищення номінальної вартості строкового цінного паперу над вартістю його придбання без врахування нарахованих на час придбання процентів;

г) премія — перевищення вартості придбання строкового цінного паперу над його номінальною вартістю без врахування нарахованих на час придбання процентів.

Дисконт збільшує дохід інвестора і втрати емітента, а премія навпаки — зменшує дохід інвестора і витрати емітента. Дисконт і премія є методом визначення ринкової вартості строкових цінних паперів.

Для обліку нарахованих дивідендів призначені бухгалтерські субрахунки :

- нараховані витрати у емітента : субрахунок 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»;

- нараховані доходи у інвестора: субрахунок 373 «Розрахунки за нарахованими доходами».

- Для обліку нарахованих процентів за облігаціями застосовують бухгалтерські субрахунки:

- нараховані витрати у емітента: субрахунок 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»;

- нараховані доходи у інвестора: субрахунок 373 «Розрахунки за нарахованими доходами».

Субрахунок 373 також застосовується для обліку нарахованих процентних доходів за ощадними (депозитними) сертифікатами.

Відповідно до п.8 П(С)БО 12 збільшення або зменшення балансової вартості інвестицій відображається у складі інших доходів або інших витрат відповідно.

Доходи від володіння інвестиціями є доходами інвестиційної діяльності. Їх облік ведеться на рахунках 72 «Дохід від участі в капіталі», 73 «Інші фінансові доходи» на відповідних субрахунках.

Доходи від реалізації фінансових інвестицій відображаються у складі інших доходів на субрахунок 741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій». Витрати на придбання реалізованих інвестицій — на субрахунок 971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій».

На рахунках класу 9 ведеться облік лише витрат від участі в капіталі рахунок 96 «Втрати від участі в капіталі» і витрат від реалізації фінансових інвестицій субрахунок 971«Собівартість реалізованих фінансових інвестицій». Втрати від участі в капіталі є збитками від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, які обліковуються методом участі в капіталі.

Рахунок 96 «Втрати від участі в капіталі» має такі субрахунки:

- 961 «Втрати від інвестицій в асоційовані підприємства»;

- 962 «Втрати від спільної діяльності»;

- 963 «Втрати від інвестицій в дочірні підприємства».

Дивіденди нараховуються і сплачуються підприємством власникам корпоративних прав один раз на рік [3].

Базою нарахування дивідендів залежно від статутних умов може бути:

- а) частка акціонера (учасника) у статутному капіталі товариства.

Такий підхід до розподілу дивідендів переважає у сучасній вітчизняній практиці;

б) величина реального внеску акціонера (учасника) до власного капіталу товариства.

Реальний внесок визначається як сума внеску до статутного капіталу (рахунок 40), емісійного доходу (субрахунок 421), та інших додаткових внесків коштів і майна без зміни розміру статутного капіталу (субрахунок 422);

в) внесок до статутного або власного капіталу зважений на коефіцієнт участі власника корпоративних прав у діяльності підприємства.

Цей механізм можна застосовувати у випадку, коли всі учасники товариства є фізичними особами. Внесок працюючого на підприємстві учасника звичайно ж більший, ніж у непрацюючого.

Нарахування та сплата дивідендів визначається трьома датами:

а) дата реєстрації акціонерів (учасників) — дивіденди мають бути сплачені тільки тим власникам корпоративних прав, що зареєстровані (підтвердили володіння корпоративними правами) на цю дату;

б) дата оголошення дивідендів Радою акціонерів, Радою директорів тощо — на цю дату визначаються зобов'язання підприємства по сплаті дивідендів;

с) дата сплати дивідендів — дивіденди перераховуються зареєстрованим власникам корпоративних прав (а також початок сплати дивідендів готівкою фізичним особам).

Власник корпоративних прав (інвестор) веде облік дивідендів:

— методом нарахування дивідендних доходів — якщо його частка не забезпечує впливу на діяльність емітента;

— методом участі в капіталі — якщо емітент є асоційованим, дочірнім підприємством, або інвестор є контрольним учасником спільного підприємства.

В останньому випадку даті оголошення дивідендів може передувати ще одна контрольна дата — дата публікації фінансової звітності емітентом.

У бухгалтерському фінансовому обліку операції з врегулювання суми інвестиції, яка обліковується за методом участі в капіталі, будуть відображені:

Збільшення вартості інвестиції на частку в чистому прибутку:

Д-т 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

К-т 72 «Дохід від участі в капіталі»

Зменшення вартості інвестиції на частку в зменшенні іншого додаткового капіталу:

Д-т 96 «Втрати від участі в капіталі»

К-т 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

Зменшення вартості інвестиції на частку отриманих дивідендів:

Д-т 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»

К-т 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»

Облігації за способом отримання доходу поділяються на процентні (або купонні) і безпроцентні (або дисконтні). Процентні облігації можуть бути реалізовані з премією або дисконтом, безпроцентні — тільки з дисконтом. Обидві категорії відображають процес встановлення ринкової вартості облігацій. Як правило, умовами емісії облігацій передбачаються проміжні виплати процентного доходу. Оптимальним строком проміжних виплат вважається півріччя.

Емітент у своєму обліку відображає власні облігації за номіналом (субрахунок 521), скоригованим на отриману премію (субрахунок 523). Інвестор обліковує придбані облігації за собівартістю [5].

На ціну придбання облігацій також впливає проміжок часу між датою початку їх реалізації і датою першої проміжної сплати доходу.

Нарахування процентів здійснюється інвестором одночасно з амортизацією премії або дисконту методом ефективної ставки відсотка від дати придбання до дати погашення.

Ощадні (депозитні) сертифікати, як і облігації можуть бути реалізовані з премією або дисконтом. Але вони не мають проміжних виплат. Проценти сплачуються банком-емітентом після закінчення терміну депозиту [3, ст. 18].

Наприкінці звітного періоду сальдо рахунків 72 «Дохід від участі в капіталі», 73 «Інші фінансові доходи», субрахунок 741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій», 95 «Фінансові витрати», 96 «Втрати від участі в капіталі» списуються на субрахунок 792 «Результат фінансових операцій», що дає змогу визначити результат від інвестиційної діяльності підприємства.

Розглянемо питання податкового обліку фінансових інвестицій. Якщо інвестором виступає підприємство, яке є платником податку на прибуток, то згідно з пп. 7.9.2 ст. 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» у редакції від 22.05.97 р. № 283/97-ВР, зі змінами та доповненнями (далі — Закон про податок на прибуток), кошти, розміщені шляхом придбання цінних паперів, до його валових витрат не включаються. Це правило діє у разі придбання облігацій як у межах емісії, так і на вторинному ринку. Не включення витрат до складу валових зумовлено тим, що для операцій з купівлі-продажу цінних папе-

рів п. 7.6 ст. 7 Закону «Про податок на прибуток» передбачено окремі правила податкового обліку із включенням до об'єкта оподаткування (шляхом збільшення валових доходів) лише додатного фінансового результату від операцій купівлі-продажу цінних паперів.

Отже, з метою формування об'єкта оподаткування юридичні особи повинні вести окремий податковий облік фінансових результатів операцій з фінансовими інвестиціями. Починаючи з 1 січня 2004 року такий облік ведеться окремо за кожним видом фінансових інвестицій.

Враховуючи, що поточні фінансові інвестиції здійснюються з метою перепродажу, вони є об'єктом податкового обліку, який має свої особливості.

Витрати, виражені в сумі коштів чи вартості майна, що сплачені (нараховані) як компенсація цінних паперів, не належать до валових витрат та не декларуються в період, коли вони понесені. Оподаткуванню на загальних підставах підлягають одержані позитивні фінансові результати (балансові прибутки від продажу фінансових інвестицій). Одержані балансові збитки переносяться на зменшення доходів від таких операцій в майбутньому.

Підпунктом 7.6.1 п. 7.6 ст. 7 Закону «Про податок на прибуток» передбачено окреме ведення платниками податків податкового обліку фінансових результатів операцій із цінними паперами і деривативами в розрізі окремих видів цінних паперів, а також фондових і товарних деривативів.

Витратами, понесеними платниками податків у зв'язку з придбанням акцій (корпоративних прав), відповідно до пп.7.6.3 ст. 7 Закону про прибуток у розглянутому випадку буде сума коштів, сплачена (нарахована) цим платником податків продавцеві цінних паперів як компенсацію їхньої вартості. Доходами згідно пп.7.6.4 ст.7 цього ж Закону буде вважатися сума коштів або вартість майна, отримана платником податків від продажу, обміну або інших способів відчуження акцій (корпоративних прав).

Причому ні витрати, понесені інвестором при придбанні фінансової інвестиції — активу, ні доходи, отримані їм же при перепродажі цієї фінансової інвестиції, не збільшує відразу ж валові витрати і валові доходи. Вони формують специфічні «цінопаперові» витрати і доходи, а на об'єкт оподаткування впливає лише фінансовий результат, що утвориться при відчуженні цього активу.

У випадку одержання платником податку збитків від операцій з торгівлі цінними паперами такі збитки зменшують доходи майбутніх періодів від операцій з торгівлі цінними паперами у по-

рядку, передбаченому ст. 6 Закону про податок на прибуток. Якщо за результатами звітного періоду доходи, отримані (нараховані) платником податків у зв'язку з продажем (відчуженням) цінних паперів і деривативів, перевищують витрати, понесені (нараховані) платником податків у зв'язку з придбанням цінних паперів і деривативів протягом такого звітного періоду, збільшені на суму некомпенсованих балансових збитків від таких операцій попередніх періодів, прибуток включається до складу валових доходів за результатами такого звітного періоду.

Отже, при здійсненні операцій з цінними паперами для цілей оподаткування платник податку зобов'язаний вести облік доходів і витрат, і лише за результатами звітного періоду суму перевищення доходів над витратами він повинен включити до складу валових доходів такого звітного періоду.

Терміни «доходи» та «витрати» для цілей оподаткування розуміються таким чином:

Доходи — сума коштів або вартість майна, отримана платником податку від продажу, обміну або інших способів відчуження цінних паперів, збільшена на вартість будь-яких матеріальних цінностей або нематеріальних активів, що передаються платнику податку у зв'язку з таким продажем або відчуженням [2].

Витрати — сума коштів або вартість майна, сплачена (нарахована) платником податку продавцю цінних паперів.

Процентні доходи, отримані за фінансовими інвестиціями, включаються до складу валових доходів платника податку.

Порядок оподаткування дивідендів регулюється п. 7.8 статі 7 Закону «Про податок на прибуток». Платник податків, який виплачує дивіденди своїм акціонерам (власникам), утримує податок у розмірі 25 % нарахованої суми у джерела. Цей податок вноситься до бюджету або одночасно з виплатою дивідендів і враховується як авансові внески за податком на прибуток.

Що стосується доходів за дисконтними облігаціями, то їх оподаткування забезпечують самі механізми п. 7.6 ст. 7 Закону «Про податок на прибуток» (для платників податку на прибуток) і п. 9.6 ст. 9 Закону про податок з доходів фізичних осіб (для фізичних осіб). У зв'язку з цим, наприклад, для інвесторів — платників податку на прибуток підприємств відпадає необхідність окремих включень таких доходів до валових доходів звітного періоду у вигляді процентів згідно з пп. 4.1.4 Закону «Про податок на прибуток».

Підсумовуючи та аналізуючи все викладене можна дійти таких висновків:

— платниками податку на дивіденди в бюджет є емітенти корпоративних прав;

— джерелом сплати податку на дивіденди є частина прибутку, яка спрямовується на їх виплату. Отже, на суму вказаного податку зменшується сума дивідендів, які отримують власники корпоративних прав;

— виплата дивідендів акціями (частками, паями) звільняють емітента від сплати податку на дивіденди до бюджету;

— підприємству-емітенту відшкодовується сума сплаченого податку на дивіденди через відповідне зменшення загальної суми нарахованого податку на прибуток.

Отже, за встановленого порядку оподаткування дивідендів має місце перерозподіл частини чистого прибутку, спрямованого на виплату дивідендів, та його повернення емітенту. Оскільки доходи, отримані суб'єктами господарювання у формі дивідендів від товариства-резидента не оподатковується податком на прибуток, кошти від оподаткування дивідендів до бюджету практично не надходять.

Таким чином, для розв'язання проблем, які виникають при обліку результатів інвестиційної діяльності необхідно:

— удосконалити оподаткування дивідендів через зниження податкової ставки порівняно з базовою, але без зменшення суми податку на прибуток акціонерного підприємства на суму утриманого і сплаченого ним до бюджету податку на дивіденди.

Література

1. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18.03.1991р. // Цінні папери в Україні // — К.: УФБ, 1993. — С. 292—303.
2. Про оподаткування прибутку підприємств. Закон України в редакції Закону України від 22.05.1997 р. № 283/97-ВР.
3. Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19.03.1999р. // Відомості Верховної ради //— 1996.— № 19.
4. *Майорова Т. В.* Інвестиційна діяльність: Навч. посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 376 с.
5. *Суторміна В. М.* Фондовий ринок: Навч.-метод. посіб. — К.: КНЕУ, 2001. — 235 с.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2006